

INFORMATION AND INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE TURBULENCE ERA

Katowice 2022

INFORMATION AND INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE TURBULENCE ERA

Edited by Natalia Afanasieva
and Oleksandr Nestorenko

Publishing House of University of Technology, Katowice, 2022

Editorial board :

Professor Natalia Afanasieva, Doctor of Psychology, Simon Kuznets Kharkiv National University
of Economics (Ukraine)

Nadiya Dubrovina, CSc, PhD, Associate Professor, Bratislava University of Economics
and Management (Slovakia)

Paweł Mikos, University of Technology, Katowice

Oleksandr Nestorenko, PhD, Associate Professor, University of Technology, Katowice

Professor WST Aleksander Ostenda, PhD, University of Technology, Katowice

Iryna Ostopolets, PhD, Associate Professor, Vasyl' Stus Donetsk National University (Ukraine)

Tomasz Trejderowski, PhD, University of Technology, Katowice

Magdalena Wierzbik-Strońska, University of Technology, Katowice

Scientific reviewers :

Professor WSZiA Tadeusz Pokusa, PhD, the Academy of Management
and Administration in Opole

Professor Yana Suchikova, DSc, Berdyansk State Pedagogical University (Ukraine)

The authors bear full responsible for the text, data, quotations, and illustrations

Copyright by University of Technology, Katowice, 2022

ISBN 978-83-965554-2-7

DOI: 10.54264/M014

Editorial compilation

Publishing House of University of Technology, Katowice

43 Rolna str. 43 40-555 Katowice, Poland

tel. 32 202 50 34, fax: 32 252 28 75

TABLE OF CONTENTS:

Preface	4
Part 1. Information and Innovative Technologies in Education	5
1.1. Organization of online education in physics at school using modern information technologies	5
1.2. Theoretical and methodological basis of specialists visual culture formation	23
1.3. Features of the relationship of empathy and behavioral strategies in conflict among psychology students	43
1.4. Formation of professional competence of primary school teachers in the field of information and communication technologies	57
1.5. Forms and methods of forming natural concepts in preschool children	76
1.6. Innovative technologies for shaping performance characteristics of variety singers in the system of higher music education of Ukraine	92
1.7. Application of innovative approaches during undergraduate practice by students of the industrial design specialization at the Mykhailo Boichuk Kyiv State Academy of Decorative-Applied Arts and Design	114
1.8. Innovative methods for teaching reading in preschool theory and practice	136
1.9. Information and the latest educational technologies as an important factor in increasing the effectiveness of the modernization of pedagogical education	155
1.10. Educational innovative developments: forecasting algorithms in the social communication sphere	172
1.11. Training of socioeconomic specialists for professional activity by means of innovative technologies	191
1.12. The use of information and digital technologies in the organization of scientific work of applicants in the specialty of transport technologies	208
1.13. Making effective decisions as a component of the professional culture of a social worker	231
Part 2. Information and Innovative Technologies in Economy and Management	249
2.1. Innovative activity in the conditions of economic competition	249
2.2. Internet banking – innovative development of the banking sector in Ukraine	263
2.3. Increasing the efficiency of refrigerating equipment of passenger cars	283
2.4. Innovative management of marketing activities of the enterprise	303
2.5. Innovative technologies in banking activities as the driving force of the efficient functioning of the banking market	320
2.6. Development of fiscal administration in Ukraine under the conditions of digital transformations	336
2.7. Some aspects of analysis and forecasting of the financial state of enterprises in crisis conditions	355
2.8. Economics of data consumption and management of external network effects	379
2.9. System and methodological foundations of solving the problem of modernization and innovative development of the country's transport system	399
2.10. Behavioral and cultural aspects of corporate management in the context of ensuring motivation of activities	420
2.11. Poland and Ukraine: problems of innovative economic development	444
2.12. Electronic trade in Ukraine as an independent attribute of business development	462
2.13. Institutional regulation of state information security: aspects of determining efficiency	481
Annotation	497
About the authors	505

1.8. INNOVATIVE METHODS FOR TEACHING READING IN PRESCHOOL THEORY AND PRACTICE

1.8. ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ЧИТАННЯ В ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ ДОШКІЛЛЯ

В сучасних умовах переорієнтації змісту освіти на забезпечення самовизначення особистості, створенні умов для самореалізації, привертає увагу той факт, що для розвитку суспільства потрібні по сучасному освічені, духовно-моральні, винахідливі та ініціативні люди, які зможуть самостійно приймати рішення в ситуації вибору, прогнозуючи їх можливі наслідки, що відрізняються мобільністю, динамізмом, конструктивністю. А це напряду залежить від педагогів та батьків дошкільників.

Очевидно, що виведення української освіти на певний рівень освіти розвинутих країн світу можливо лише за умов відходу від авторитарної і традиційної педагогіки. Тому впровадженням інноваційних педагогічних технологій зумовлена зараз увага більшості педагогів, методистів. Сучасними новаціями захоплений увесь педагогічний світ: їх придумують, вивчають і користуються, враховуючи пріоритетний напрямок сучасної освіти на розвиток самої дитини, «навчання її навчатися, навчання працювати, навчання співіснувати, навчання жити»²⁴².

Як і коли краще вчити дошкільнят читати, щоб навчання було не тільки не проти волі, а щоб дитина почувала себе щасливою? Відповіді на ці запитання в більшості випадків як серед теоретиків, так і практиків на нашу думку поділяються на 2 протилежні позиції: раннє навчання читання – це хороший старт для швидкого інтелектуального розвитку дитини, а з іншого – можливе перевантаження, інколи – примус без волі самої дитини. Наслідком же такого невмілого керування процесом навчання читання може стати психологічна травма для дитини і відсутність бажання вчитися читати взагалі.

Відомо, що власний розвиток особистості можливий лише в діяльності, спрямованій не тільки на зовнішню активність дитини, а і на внутрішню психічну основу – як відчуває себе при цьому дитина, чи приносить пізнання їй радість.

Спробуємо разом розібратися у суті проблеми і знайти *можливість для ефективного повноцінного розвитку особистості дитини*.

На сьогодні поширеними в навчанні грамоти дітей раннього віку є технології, в основі яких лежить використання методу цілих слів (О. Декролі, Г. Доман, В. Дмитрієва, В. Лішук). Проаналізувавши кожну з них, ми прийшли до висновку, *що пізнання дитиною букв та навчання читання, все ж таки перетворюється у певний одноманітний тренаж*. Це позитивно впливає тільки на швидкість опанування навичкам читання, але не сприяє розвитку особистості дитини, її компетенцій²⁴³.

Вартим уваги стало дослідження науковців трьох інноваційних підходів навчання грамоти, в основі яких лежить принцип читання складами: методика педагога-новатора М. О. Зайцева, вихователя ДНЗ м. Києва Г. Д. Полозюк та кандидата педагогічних наук Л. В. Шелестової. Одним із головних завдань експерименту було з'ясувати як навчання за певною методикою впливає на особистісний розвиток дитини²⁴⁴.

Найбільш ефективною як для розвитку особистості, так і для формування навичок читання виявилася розвивальна методика автора Л. В. Шелестової, оскільки за всіма досліджуваними параметрами описані результати є вищими у порівнянні з іншими методиками: у дітей формується позитивна мотивація діяльності, розвиваються різноманітні психічні властивості (сприймання, увага, мислення, уява) та почуття (моральні,

²⁴² Артемова Л. В. Щоб дитина хотіла і вміла вчитися. Дошкільне виховання. 2000. № 5. С. 6-7.

²⁴³ Бабаєва Т. И. Повышение эффективности подготовки детей к школе в детском саду. Сб. науч. Трудов. Совершенствование подготовки детей к школе в детском саду. Л.: ЛГПИ, 2010. С. 40-51.

²⁴⁴ Базовий компонент дошкільної освіти України / авт. кол-в: А. М. Богуш, Г. В. Беленька та ін. К.: Видавництво, 2012. 26 с.

інтелектуальні, естетичні), розширюється мовний фонд та кругозір дошкільнят, формується чітке уявлення про навколишню дійсність.

З огляду на орієнтацію Базового компоненту дошкільньої освіти на розвиток різних життєвих компетенцій дитини, доречними для використання практиками є ті методики, які мають ширшу розвивальну спрямованість, аніж просто навчання предметним умінням та навичкам, як, наприклад, навчання читання²⁴⁵.

У ранньому віці відбуваються істотні зміни в розвитку дітей. Уже на першому році життя дитина здатна брати й утримувати предмети, а пізніше робити ряд різноманітних дій – тримати чашку та пити з неї, їсти ложечкою, закривати та відкривати коробки, нанизувати на стержень кільця й багато іншого. До двох, двох з половиною років дитина добре ходить, бігає, може вибиратися на невелике підвищення й сходити з нього. У ранньому дитинстві діти набувають уміння розрізняти предмети за їх зовнішніми ознаками (формою, величиною, кольором тощо).

У ранньому віці дитина оволодіває величезним надбанням людства – мовою. На другому році вона розуміє звернену до неї мову, сама починає розмовляти й до трьох років майже вільно розмовляє з людьми, що її оточують.

Цей бурхливий процес розвитку не відбувається сам по собі, тільки завдяки природним можливостям організму, як це стверджують деякі вчені. Нормальне визрівання вищої нервової діяльності – необхідна умова повноцінного розвитку дитини. Але тільки природних задатків для цього не досить, потрібний додатковий вплив з боку людей, які виховують дитину²⁴⁶.

Проблема навчання дітей читання є предметом постійного обговорення серед науковців та практиків. Згідно із Базовим компонентом дошкільньої освіти в Україні, навчання читання не є обов'язковим для дітей дошкільнього віку. Однак, за бажання дитини, батьки й вихователі можуть навчати дитину читати уже в дошкільньому віці.

Оновлення змісту освіти неможливе без вивчення наукових досліджень і традицій вітчизняного та світового досвіду. Проблема раннього навчання була досліджена науковцями, педагогами та психологами у минулому столітті: М. Зайцевим, Г. Догманом, О. Деколлі та іншими. В наш час ця проблема висвітлюється на сторінках науково-методичних журналів «Дошкільнє виховання», «Палітра педагога» І. Карабасовою («Я вчуся читати і писати»), Є. Остапченко («Розвиток фонематичного слуху та оволодіння основами читання»); Т. Міхєєвої, К. Білик («Від літери до слова»), Л. Шелестової («Розвивальне читання») та інших. Також виходять в світ монографії, наприклад, «Як навчити малюка читати» І. А. Барташнікова; «Раннє читання» Тернової Л. М. та інші²⁴⁷.

Значна частина педагогів дошкільників переконана, що навчання елементів грамоти, в тому числі й читання, необхідне дошкільникам, а тому багато дитячих зусиль спрямовується на опанування цієї науки. Однак, уже доведено і психологами і вчителями, що помилково вважати це вміння чи не найважливішим показником інтелектуального розвитку дитини та її готовності до школи. Оскільки найчастіше для цього використовуються усталені методи й прийоми, в результаті чого процес пізнання дитиною букв та навчання читання перетворюється у певний одноманітний тренаж. Значній частині малюків 3-4-х років пропонується засвоїти літери, склади, слова, речення, і майже одразу від неї вимагають високого темпу читання. Це штучне навчання читання орієнтоване на результат, тоді як для дошкільника важлива орієнтація на процес дії та способи виконання. Гра – основна діяльність, що створює сприятливі умови для психічного та особистісного розвитку.

²⁴⁵ Дичківська І. М. Розвивати інтелектуальну обдарованість. Технології раннього навчання Глена Домана. Палітра педагога. 2004. № 2. С. 7-10.

²⁴⁶ Зрожевська Алла. Грамота для дошкільнят: організація навчального процесу. Дошкільнє виховання. 2013. – № 6. – С. 14-19.

²⁴⁷ Там само.

Ранні методи оволодіння навичками читання негативно критикують науковці-дослідники, спираючись на традиційні методики розвитку мовлення. Потреби і прагнення самої дитини вимагають нових підходів в ознайомленні з елементами грамоти²⁴⁸.

У дітей переважає наочно-образне мислення, тому досить важко дається запам'ятовування зображень літер, поєднання їх у складі тощо. Не всі діти легко засвоюють абстракції, якими є літери та звуки. Уникнути вище окреслених проблем вихователі намагаються за допомогою різних інноваційних підходів, якими є авторські методики.

Максимальний ефект у реалізації можливостей дитини дошкільного віку, згідно висновків науковців, досягається лише в тому випадку, коли педагог використовує методи та форми освіти й виховання, що будуються на відповідності психофізіологічним особливостям дошкільного віку.

Найпоширенішими в практиці роботи дошкільних навчальних закладів є наступні *технології та методики*:

- Методика раннього навчання дітей Глена Домана

Американський дитячий лікар і психолог Глен Доман досліджує психологію розумового розвитку дітей. Г. Доманом створена сучасна теорія і широка практична програма раннього навчання дітей, зручна для застосування не лише в навчально-виховних закладах, а й у домашніх умовах.

Технологія навчання дітей читання принципово відрізняється від загальноприйнятої. Називаючи дитину «лінгвістичним генієм», Г. Доман переконаний, що їй потрібно вчити читати не за буквами і складами, а відразу словами, оскільки це значно простіше і доступніше для дітей будь-якого віку, починаючи з 6-8 місяців. Це означає, що дитина може навчитися читати (про себе) раніше, ніж говорити.

Визначимо основні засади навчання читанню Г. Домана: за його переконанням «основи інтелекту, освіченості людини, життєві перспективи загалом закладаються у перші дитячі роки. Цей період є вирішальним для подальшого життя дитини, і вона вже ніколи не зможе перевершити потенціал, закладений до 5 років». Мозок дитини на момент народження науковець порівнює з чистим аркушем паперу і від того, що «буде зафіксовано на ньому на ранній стадії розвитку, буде залежати і обдарованість дитини»²⁴⁹.

Г. Доман ранній розвиток дитини охоплює двома аспектами: загальний розвиток і навчанням читання, математики, основ природничих наук, літератури, мистецтва. Він пояснює, що мозок людини містить приблизно 1,4 млрд. клітин. У новонародженої дитини більшість із них ще не задіяна. Але найактивніше процес утворення клітинних зв'язків відбуватиметься в період від народження дитини до трьох років. Тоді з'являється приблизно 70-80% таких утворень.

З їх розвитком розширюються можливості мозку. За перші шість місяців після народження мозок досягає 50% свого дорослого потенціалу, а до трьох років – 80%. До цього віку розвивається фундаментальна здатність мозку приймати сигнали ззовні, створювати образи зовнішніх явищ і предметів і запам'ятовувати їх, тобто формується основа подальшого інтелектуального розвитку дитини. Це підтверджують випадки з життя дітей, котрі в перші роки після народження перебували серед тварин. Як свідчать дослідження Г. Домана, дитина запам'ятовує певне слово, побачивши і почувши його 12-15 разів. Для цього рекомендується писати слова на смужках щільного паперу розміром 10-15 см червоними прописними буквами заввишки 7,5 см, оскільки великі букви максимально прості для зору, а червоний колір здатний привернути увагу дитини. Поступово можна переходити на чорні букви меншого розміру.

Протягом 5-6 днів дитині показують набори слів (по п'ять у кожному), починаючи з одного набору і поступово збільшуючи їх кількість до п'яти. Кожний із них показують дитині тричі на день протягом 5 днів, кожне слово – до 1 секунди. За день проводять 15 занять тривалістю 5-7 секунд, з інтервалом не менше півгодини. Далі у кожному наборі щодня замінюють одне слово на нове.

²⁴⁸ Кондратенко Т. Д., Котырло В. К., Ладывир С. А. Обучение старших дошкольников. К.: Рад. школа, 1986. 152 с.

²⁴⁹ Ліщук В. Говорити і читати – одночасно / відп. за вип. книг сер. "Материнська школа" Д. С. Ліщук; передмова М. Ф. Слабошпицький. Вид. 6-те. Чернівці: Золоті литаври, 2006.

Дитина будь-якого віку, навчаючись читати, долає 5 етапів, на яких об'єктами її уваги є спочатку «окремі слова», потім «словосполучення», згодом «прості речення», після них «поширені речення» і звичайно «книги».

Але перед тим, як починати дитину вчити читати, педагоги повинні знати 10 основних принципів навчання читати запропоновані автором:

- 1) Починати з самого раннього віку.
- 2) Весь час всього процесу навчання зберігати веселий настрій.
- 3) Відносьтеся з повагою до вашої дитини.
- 4) Вчіть його лише тоді, коли і ви і він перебуває у хорошому настрою.
- 5) Зупиніться раніше, ніж ваша дитина цього захоче.
- 6) Демонструйте навчальний матеріал швидко.
- 7) Якомога частіше упродовжуйте нові навчальні матеріали.
- 8) Виконуйте вашу програму послідовно.
- 9) Старанно і заздалегідь готуйте навчальні матеріали.
- 10) Запам'ятайте: і ви, і ваша дитина повинні відчувати, що прекрасно проводите час.

Як бачимо, ці принципи досить актуальні і сьогодні, оскільки враховують потреби дитини у емоційному забарвленні, значущості і віковій потребі самого процесу.

Автор враховує досвід дитини – перші 15 слів для читання мають бути найзнайомішими і найприсмітнішими для неї. Як правило, це її ім'я, імена родичів, назви улюблених продуктів і видів діяльності, предметів домашнього побуту та ін. Потім методика передбачає давати слова, які позначають частини тіла, елементи будинку і домашньої обстановки; предмети, що належать дитині, продукти харчування тощо. Наступна група слів містить дієслова. Кожне нове слово супроводжують демонстрацією дії, яку воно позначає. Пізніше пропонують прикметники. На кожному новому етапі поступово зменшують висоту букв, дотримуючись правила, яке забороняє одночасно зменшувати розмір шрифту і збільшувати кількість слів.

Від 1 до 5 років дитина повинна навчатися, що зумовлено її унікальною властивістю вбирати всю інформацію з навколишнього середовища. Цю здатність дитячого мозку М. Монтесорі назвала «всмоктуючим розумом». Володіючи такою здатністю, малюк без особливих зусиль може навчитися читати найлегшим і природним способом, говорити іноземними мовами. Надалі ця здатність поступово втрачатиметься. Тому саме в ранній період дитина повинна одержати всю базову інформацію. За переконанням Г. Домана, є всі підстави вважати обдарованою ту особистість, чия пам'ять збагачена знаннями, які вона вміє використовувати. Однак метою раннього розвитку і виховання дитини за Доменом не може бути «вирощування» геніїв: «Наша мета – аж ніяк не зробити дитину Нобелівським лауреатом, чи всевітньо відомим скрипалем, чи олімпійською «зіркою». Науковець стверджує, що «головне допомогти їй визначитися в житті, із різноманітних можливостей зосередитися на найважливіших для неї». Отже, ранній розвиток на думку Домана має дати дитині таку освіту, яка забезпечить їй глибокий розум і здорове дитинство.

- Авторський педагогічний досвід В. Ліщука

До 3 років формується 80% інтелекту людини – впевнений педагог Василь Ліщук.

За професією Василь Ліщук – агроном, педагогічну ж освіту він почав здобувати лише тоді, коли його авторська педагогічна методика вже отримала популярність.

Результатом авторського педагогічного досвіду Василя Ліщука стало раннє навчання та виховання п'ятох власних дітей та семи онуків. Навчив читати у три, у два, а одну внучку до року! Необхідність розглянути підхід Ліщука вбачаєм в тому, що переконання автора власного досвіду підтверджуються і психологами сучасності: скільки зусиль докладуть батьки до навчання та виховання свого чада в перші найцінніші 3 роки його життя залежить чи стане вона генієм²⁵⁰.

Не навчиш дитину в пелюшках – не навчиш і в подушках – гасло Ліщука. Кожна людина має величезні резерви власного розвитку, які потрібно вчасно задіяти. Вчені переконані, що 90% інтелекту людини формується до 6 років. А от на думку Василя Ліщука, ці терміни ще

²⁵⁰ Пізнавальний потенціал дошкільника. Вивчення та розвиток: метод. матеріали для працівників дошкільних навч. закл. і батьків / Т. Г. Шах, М. І. Лукашук, Л. В. Шпирковська, О. В. Чегус. 2008. № 1. С. 42-52; № 2. С. 27-29.

стисліше, тому починати вчити дитя треба від народження. Адже легше навчити читати однорічну дитину, ніж шестирічну. А як це робити? Дуже просто: грайливо, і головне – без напруги та муштри.

У своїх книгах Василь Ліщук детально розповідає про те, як він навчав своїх дітей та онуків ранньому читанню. Спочатку знайомив маля із буквою, випеченою з прісного тіста. Дитя дивилося на таку цяцьку, тягнуло до рота, чесало ясна. І будь-хто з дорослих, хто перебував біля дитини тієї хвилини, даючи їй букву, називав її (так, як звук): це «М», «А», «Т» тощо. Згодом дідусь малював ці самі літери на аркушах фломастером: великі, сантиметрів п'ять-сім заввишки і один – завширшки, і теж показував онучці, називаючи їх. Поступово справа доходила й до складів.

Грайливість і обмеженість у часі для підтримання інтересу – основні принципи такого підходу відповідає віковим особливостям дітей. Весь дім, описує автор, перетворювався на живий буквар: мама маляти чіпляла на себе табличку «МАМА», тато – «ТАТО». Таким же чином, за допомогою табличок, дитя починало розуміти, що на тарілочки лежить "ЯБЛУКО", на долівці сидить "КІТ", а гілочка дерева стукає у "ВІКНО". Кожну людину, предмет, явище називали, неодноразово повторюючи: «мама», «чашка», «каша», «корова», «сонце», «ніч».

Так, слово-назву, написане великими літерами, прикріплювалося на маминому фартуху, з'являлося біля чашки чи тарілки з кашею. Його читали вголос, показуючи чи то на слово, чи то на предмет і ототожнюючи їх. Дідусь брав онуку на руки і не поспішаючи читав їй книжки з великим шрифтом, повільно проводячи пальцем під кожним словом. Один і той самий віршик, скажімо, читався не раз, і дитина запам'ятовувала не лише сам віршик, а й написання слів у ньому. А про те, що запам'ятовувала, «схоплювала» саме графічне зображення, власне малюнок слова, – свідчили наступні ігри-заняття. Вже з одинадцяти місячною Каріною, яка ще не ходила самостійно, дідусь розкладав по кутках кімнати картки зі знайомими словами – «молоко», «хліб», «ніж» тощо – і тоді звертався до внучки: «Де написано «молоко»?» І вона, провівши очима по картках, тягнулася до цього слова.

Василь Савович не вважає свій метод винятковим і дітей у своїй родині – диво-дітьми. Він абсолютно переконаний, що всі діти від народження мають величезні здібності. І тільки те, як вони розвиваються, визначає майбутню особистість. А розвиток цей залежить саме від кількості знань про світ, отриманих дитиною у найсприятливіший для пізнання час тобто в буквальному розумінні з молоком матері. Одне слово, чим раніше, тим краще. У те, що 80% інформації про все, що її оточує, людина здобуває в перші три роки життя, Ліщук вірить незаперечно.

Дехто закидав Василю Савовичу, навіщо він мучить дітей тими табличками та наукою. Але інша категорія прихильників вважають, що маленькій дитині таки подобається вчитися, бо це закладено в її природу і раннє невимушене навчання задовольняє вроджене прагнення дитини пізнавати.

Отже, основна ідея Василя Савовича в тому, що малюків можна навчити читати раніше, аніж говорити.

На нашу думку, розуміння лікарем Г. Доменом психічних можливостей малечі до навчання і практичний досвід підходу В. Ліщука на власних дітях цікаві насамперед переконаннями можливості і природної необхідності раннього навчання читання.

Проте, найбільш природною для малят вважається поскладова система навчання читання, оскільки найкраще підходить для легкого засвоєння абстрактного матеріалу. В Україні для легкого запам'ятовування користуються популярністю кубики зі складами Зайцева, де голосні і приголосні вчаться одночасно; методика Г. Полозюк, в якій склади розміщуються біля малюнків і навчання читання за Л. Шелестовою з використанням наочного матеріалу через залучення до різних видів діяльності.

Ці методики привернули нашу увагу в першу чергу тим, що кожен автор наголошує на розвивальній спрямованості своєї системи. З огляду на розвивальну спрямованість всі три інноваційні підходи були досліджені науковцями протягом 2008-2009 років: методика навчання

читання загальновідомого російського педагога-новатора М. О. Зайцева, вихователя ДНЗ м. Києва Г. Д. Полозюк та кандидата педагогічних наук Л. В. Шелестової²⁵¹.

Експериментальне дослідження ефективності використання інноваційних методів навчання читання проводилося на базі трьох дошкільних навчальних закладів м. Києва: № 659, № 810 м. Києва, ШДС "Євроленд". В основі пропонованих авторських методик навчання читання лежить принцип читання складами, що значно полегшує процес засвоєння дитиною навичок читання. У цьому експериментальному дослідженні експериментатори намагалися з'ясувати як навчання за певною методикою впливає на особистісний розвиток дитини.

В ході дослідження ставилися такі завдання: з'ясувати вплив авторських методик навчання читання на розвиток особистості (її мислення, уяви, уваги, моторики, словникового запасу, уявлень про навколишній світ) та здійснити порівняльний аналіз авторських методик навчання читання.

У експериментальних групах працювали вихователі вищої категорії, що є свідченням приблизно однакового фахового рівня. Підбір дітей до груп був випадковим.

Стисло опишемо сутнісні характеристики кожної із трьох методик:

1. Авторська методика навчання читання М. О. Зайцева

Методика навчання читання М. О. Зайцева в Україні відома з 1989 р. На думку педагогів, діти, навчаючись за цією методикою, швидше опановують мовлення, швидко навчаються читати, успішніше розвиваються.

Мета: навчання читання дітей дошкільного віку.

Основні засади: Методика навчання читання М. О. Зайцева є природо відповідною, тому слугує основою для формування сприятливого середовища розвитку і освіти дитини. Її характерною особливістю є поєднання у процесі навчання абстрактних і наочних процедур. В основі методики М. О. Зайцева лежать такі дидактичні принципи: від загального до конкретного, від конкретного до загального; від конкретно-образного через наочне до словесно-логічного; забезпечення наочності з використанням різних каналів сприйняття; системна подача матеріалу; алгоритмізація навчальних дій; урахування фізіології прийняття навчальної інформації.

Заняття проходять в ігровій формі, без відстаючих і невдах, без втрат здоров'я. Завдання, складність яких знаходиться в зоні найближчого розвитку дитини, стимулюють у неї бажання учитися. Навчання читання з кубиками Зайцева вимагає виконання досить складних мислительних операцій, яким дитина навчається під керівництвом дорослих. Методика Зайцева дозволяє організувати роботу дитини як переборення системи потужних труднощів, що дає можливість найбільш інтенсивно задіяти в навчальній діяльності пізнавальний інтерес дитини.

Працюючи за цією методикою, педагог використовує рекомендовані ігри і вправи, керуючись власним педагогічним досвідом, у зручній для нього послідовності, враховуючи кількість дітей у групі, їх вік, рівень розвитку, настрої дітей. Кожне заняття триває не більше 20 хвилин.

2. Авторська методика навчання читання Г. Д. Полозюк

Методика навчання читання Г. Д. Полозюк є суттєво модифікованою методикою М. О. Зайцева, тому може претендувати на самостійність, відома в Києві з кінця 90-х років. На думку педагогів, діти, навчаючись за цією методикою, швидко навчаються читати, отримують задоволення від процесу навчання читання, зберігають власне здоров'я, оскільки багато рухаються.

Мета: навчання читання дітей дошкільного віку.

Основні засади: Методика Г. Д. Полозюк передбачає навчання читання складовим методом, оскільки це полегшує оволодіння відповідними навичками.

Заняття читання обов'язково проходить у рухливих пізнавальних іграх за допомогою спеціально розроблених автором дидактичних матеріалів (зображення різних предметів із наклеєними на них складами). Використання цих дидактичних матеріалів можливе як у

²⁵¹ Сухомлинський В. О. Твори в 5-ти т. К., 1997. Т. 2. С. 467.

приміщенні, так і на вулиці, що позитивно впливає не лише на засвоєння навичок читання, а й на фізичний розвиток дитини.

Навчання читання також поєднується із зображувальною діяльністю та розвитком мовлення. Тривалість занять не є фіксованою і може змінюватися залежно від настрою, стану здоров'я дітей та їхнього бажання вчитися читати.

3. Авторська методика навчання читання Л. В. Шелестової

Методика навчання читання Л. В. Шелестової почала впроваджуватися в практику дошкільного виховання з 1998 року. Узгоджувалась з конкурсною комісією Міністерства освіти і науки України як нова експериментальна програма, має гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України». Має позитивні рецензії Київського міського інституту підвищення кваліфікації педагогічних кадрів та Інституту підвищення кваліфікації педагогічних кадрів Київської області, науковців Інституту проблем виховання АПН України. На думку педагогів, діти, які навчалися за цією програмою, легко і без перевантаження вчилися читати, а головне отримували задоволення від самого процесу навчання читання.

Мета: з одного боку, розвиток дітей (інтелектуальний, мовленнєвий, чуттєвої сфери, сенсорики, моторики тощо), задоволення вікових потреб, з іншого навчання малюків читання, але не з метою підготовки до школи і набуття високої техніки цього виду діяльності, а задля формування позитивної мотивації, отримання позитивних емоцій від процесу діяльності, прищеплення любові до читання. Основні засади:

1. Навчання читання по складах.
2. Використання наочного матеріалу (малюнків, природного матеріалу, карток, іграшок, схем, предметів оточуючої дійсності тощо).
3. Залучення малюків до різноманітних видів діяльності (малювання, розфарбовування, вирізання, співання, танцювання, конструювання, виготовлення аплікацій, відшукування предметів у приміщенні, переміщення у просторі, рольове перевтілення, тощо).
4. Проведення занять в ігровій формі.
5. Відповідність змісту завдань пізнавальним запитам дошкільнят, що визначені Базовим компонентом дошкільної освіти.
6. Застосування диференційованого підходу.
7. Техніка навчання читання.

Так, дана методика навчання читання дозволяє одночасно вирішувати проблему розвитку і навчання, оскільки окрім здобуття навичок читання, у дітей формується позитивна мотивація діяльності, розвиваються різноманітні психічні властивості (сприймання, увага, мислення, уява) та почуття (моральні, інтелектуальні, естетичні) розширюється мовний фонд та кругозір дошкільнят, формується чітке уявлення про навколишню дійсність.

Дослідження у експериментальних дитячих садочках проводилося протягом одного року. Після закінчення експерименту з'ясувалися зміни, які відбулися з дітьми як у пізнавальній діяльності, так і у загальному розвитку.

Аналізуючи дані експериментального дослідження, ми бачимо високу результативність всіх трьох методик на формування навичок читання. Вихователі, що працювали брали участь в експерименті, підтверджують і розвивальну спрямованість кожного підходу. Результати науковців експериментального дослідження дають підстави для таких висновків:

Ефективною з точки зору формування навичок читання є методика М. О. Зайцева. Однак її вузька спрямованість лише на формування навичок читання робить її менш привабливою як для дітей, так і для педагогів. Дана методика, хоча й допомагає досягти високих результатів у формуванні навичок читання, однак досить серйозно програє у загальному розвивальному впливові на особистість. Тому її використання доцільне лише за умови поєднання з іншими методиками, які мають ширшу розвивальну спрямованість.

Досить ефективною є методика Г. Д. Полозюк, яка орієнтована не лише на формування навичок читання, а й на загальний розвиток особистості, сприяє підвищенню самооцінки дітей й розвиває словниковий запас та мовлення дитини, підвищує мотивацію до читання загалом, приваблює можливість навчання в рухливих іграх, нефіксований час занять як в групі так і на

вулиці, що дає можливість творчого підходу, враховує бажання і потреби дитини. Але обов'язковість використання спеціально розроблених автором ілюстративних матеріалів у вигляді зображень різних предметів із наклеєними на них складами робить цю методику одноманітною у своєму технічному забезпеченні.

Крім того, ми вважаємо, що зміни в загальному розвитку дітей, значною мірою обумовлені саме використанням дидактичних ігор, розроблених власноруч. Інтерес до кубиків, які є основним інструментом за методикою М. Зайцева, чи дидактичних ігор зі складами Г. Полозюк у дітей з часом згасає. Використання таких матеріалів у практичній діяльності робить пізнавальний процес досить одноманітним, та й інтереси сучасних дітей значно ширші, аби постійно зосереджувати свою увагу лише на одному матеріалі чи виді діяльності.

Зацікавлення методикою Л. В. Шелестової стало в першу чергу саме експериментальне підтвердження її найбільшої розвивальної спрямованості: збільшення словникового запасу старших дошкільників, покращення розуміння дітьми змісту висловлювань українською мовою (переважна більшість дітей на момент вступу до ШДС спілкувалися лише російською мовою), рівень сформованості навичок читання, формування у дітей навичок розфарбовування та вирізання, що, в свою чергу, позитивно вплинуло на розвиток дрібних м'язів рук і звуковимову.

Методика приваблює цікавими різноманітними іграми і завданнями, розміщеними в практичному зошиті-посібнику. Діти дуже люблять виконувати практичні завдання, які одночасно з навчанням читання розвивають логічне мислення, вміння аналізувати та порівнювати, бути уважними, запам'ятовувати. Вирізуючи та розфарбовуючи різноманітні деталі, діти тренують та зміцнюють кисть руки. Розмальовуючи цікаві завдання, діти розвивають естетичний смак, самостійність, посидючість.

Ці незвичайні дидактичні завдання дозволяють дитині легко, без перенавантаження, із задоволенням вчитися читати. Водночас дитина розвивається всебічно, розширюються її знання про навколишній світ, розвивається логічне мислення, збагачується словниковий запас, удосконалюються різні види діяльності (малювання, ліплення, конструювання, вирізання тощо).

Спираючись на отримані результати дослідження і зручність використання методики, погоджуємося з висновком експериментаторів, що найбільш ефективною як для розвитку особистості, так і для формування навичок читання виявилася методика, розроблена автором Л. В. Шелестовою, оскільки за всіма досліджуваними параметрами результати є вищими у порівнянні з іншими методиками. Згідно із суджень педагогів, ця методика має високу розвивальну спрямованість, оскільки орієнтована не лише на формування навичок читання, а й на формування у дитини уявлень про навколишній світ, розширення словникового запасу, розвиток логічного мислення, дрібної моторики тощо.

Суттєво важливим, чим і привертає нашу увагу, «Розвивальне читання» Шелестової став факт, що методика сприяє позитивній мотивації, тобто бажанню дитини бути активним учасником діяльності, яку сама ж дитина і обирає. Крім того, дана методика доведена до рівня технології, робить можливим її використання у різних вікових групах – молодшій, середній та старшій.

Одна з умов ефективної реалізації освітньої програми для дітей від 2 до 7 років «Дитина» – це впровадження в практику інноваційних технологій. Однією з найважливіших педагогічних задач, визначених Законом України «Про дошкільну освіту» є розвиток розумових та творчих здібностей, пізнавальної активності дітей²⁵².

«Базовий компонент дошкільної освіти», державний стандарт, визначає, крім розвитку та виховання дітей, ще й навчання – засвоєння дитиною знань, оволодіння уміннями і навичками, здатність використовувати їх у житті, формування культури пізнання, створення фонду «можу»²⁵³.

²⁵² Ліщук В. Говорити і читати – одночасно / відп. за вип. книг сер. "Материнська школа" Д. С. Ліщук; передмова М. Ф. Слабошпицький. Вид. 6-те. Чернівці: Золоті литаври, 2006.

²⁵³ Дичківська І. М. Розвивати інтелектуальну обдарованість. Технології раннього навчання Глена Домана. Палітра педагога. 2004. № 2. С. 7-10.

Як відомо, більшість шестирічних дітей з радістю йдуть в школу, запевняючи, що хочуть навчитися читати, писати, рахувати. Але минає небагато часу, й інтерес до навчання в школі швидко згасає. Чому так?

Сучасна школа ставить високі вимоги до майбутніх першокласників, тому вихователям і батькам належить подбати, щоб в дошкільному віці діти накопичили певний запас знань, розвинули мовлення, мислення, пам'ять, навчилися бути уважними. Школи, як правило, бажають мати серед першокласників дітей, які вже вміють читати, або вимагають, щоб дитя опанувало це мистецтво дуже швидко.

Першокласники стикаються з багатьма проблемами. Насамперед, їм необхідно встановити контакт з учителями та налагодити взаємини з ровесниками у новому колективі. Але найбільші труднощі очікують дітей власне у процесі навчання. При цьому «допомога» батьків часто набуває різноманітних форм тиску, що лише пришвидшує формування негативного ставлення до навчання загалом і нерідко призводить до таких важких наслідків, як шкільні неврози. Іноді першокласники заявляють, що не хочуть ходити до школи. І все через оте читання!

Як допомогти малюкам уникнути складнощів адаптації до навчання в школі? Як полегшити процес навчання? Одним із шляхів вирішення цієї проблеми є зменшення навантаження першокласників. І передусім – за рахунок попереднього навчання дитини читанню і підготовки її руки до письма. Важливість навчання грамоти визначається введенням обов'язкової дошкільної освіти з п'яти років, вимогами наступності та перспективності в роботі двох ланок освіти – дошкільної та початкової та сучасними вимогами до мовленнєвого розвитку дітей, оволодіння ними рідною мовою як засобом спілкування.

Прихильники сучасних методик навчання читання переконують, що вчити дитину читати можна починаючи з 2-х років. Інша категорія традиційно налаштованих кажуть, що це варто робити ближче до старшого дошкільного віку. Коли ж краще знайомити дітей із буквами і яку методику обрати – дізнаємось із інформації, запропонованої дослідниками.

Проблема навчання грамоти постійно є предметом обговорення серед науковців і практиків. Одна з них полягає в тому, що вихователі і вчителі надають перевагу усталеним методам і прийомам, спрямованим лише на запам'ятовування літер і формування навичок злитого читання. Через це надто багато дитячих сил і часу витрачається на досить одноманітний процес, певний тренаж, результатом якого є саме вміння читати. Часто педагоги забувають, що завдання навчання – це максимальний розвиток різноманітних здібностей дитини, а знання і навички при цьому мають виконувати допоміжну функцію.

Ушинський у своїх працях торкається питання підготовки дошкільників до навчання грамоти. Педагог наголошує, що дуже важливо пам'ятати про те, які методи і прийоми використовувати під час навчання дітей грамоти²⁵⁴.

Софія Русова у праці «Розвиток мови дитини» говорить про те, що дошкільне виховання мусить якнайкраще розвивати мову дітей, а вже потім вчити читати, але, як зазначає педагог, у цій роботі необхідно використовувати «нові засоби»²⁵⁵. Дійсно добре розвинене усне мовлення є хорошою основою для опанування такими видами мовленнєвої діяльності як читання і письмо. Проте, як доводять останні наукові дослідження, вчитися читати і писати дитина може починати у дошкільному закладі, адже штучне призупинення цього процесу таке ж пагубне як і стимуляція. А головним завданням при цьому залишається підготувати дошкільника до опанування навчанням грамоти. Алла Богущ та Наталя Маліновська у навчальному посібнику «Перші кроки грамоти» переконливо стверджують, що навчання дітей дошкільного віку елементів грамоти не можна уникнути, оскільки вилучення таких занять у роботі з дітьми у дошкільних закладах призведе до того, що батьки будуть шукати приватних педагогів, які б підготували дітей до школи.

Василь Сухомлинський у статті «Як ми вчимося читати і писати» звертає увагу на самопочуття і переживання дитини на «перших сходинках драбини пізнання», від чого буде

²⁵⁴ Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки: Навч. посіб. / За заг. ред. З. Н. Борисової. К.: Вища шк., 2004. 511 с.

²⁵⁵ Там само.

залежати подальших шлях до знань. Звертає увагу на складний період навчання грамоти у школах, коли багато дітей втрачають віру в свої сили²⁵⁶.

Аналізуючи зміст різних методик, я зрозуміла, що найбільш природня для малят вважається поскладова система, оскільки найкраще підходить для більш легкого засвоєння абстрактного матеріалу, ніж буквена чи словесна. На сьогоднішній день, для легкого запам'ятовування букв і навчання читанню, використовуються кубики зі складами М. Зайцева, де голосні і приголосні вчаться одночасно; система Г. Полозюка, в якій діти співвідносять склади з малюнками і методика Л. Шелестової, де діти виконують ігрові завдання, змінюють види діяльності і при цьому непомітно для себе вчаться читати.

Оскільки, негативний досвід раннього читання погано впливає на читання в школі, тому, коли малеча вчиться читати, не можна допустити перевантаження, примус чи поганий настрій.

Отож, підкреслюю, що роль дорослих допомогти малюкам легко, упевнено і радісно підніматися сходинками пізнання та виховувати віру у свої сили. Орієнтація на сам процес зацікавленості дитини навичками читання цікавив мене як початківця в першу чергу. Яка атмосфера, який матеріал, чи є бажання дитини – думаю це ті питання, які мають задавати собі всі, хто ознайомлює дитину зі складним для неї абстрактним матеріалом. Дитина-спостерігач швидко втомиться і їй буде нецікаво. Дитина-активний діяч буде довго підтримувати інтерес, але тут важливо пам'ятати, що дитині в дошкільному віці ще важко зрозуміти цінність і важливість вміння читати. І тому акцент не правильно зупиняти тільки на процесі вміння читати. Пріоритетним має бути діяльність, розвивальна в своєму значенні, під час активного включення в яку, майбутній читач розвивається в декількох напрямках.

Методика Л. В. Шелестової відповідає моєму баченню такого підходу, оскільки її мета триєдина і рівнозначна. Так, малюк має можливість, не поспішаючи, вдосконалювати набуту навичку, регулюючи цей процес відповідно до своїх бажань (викладати букву з будь-якого матеріалу, наприклад) і можливостей (ліпити чи розфарбовувати).

«Вчити дітей грамоти швидше, легше, цікавіше, зі значно більшою користю для їх загального розвитку» пропонує Людмила Шелестова²⁵⁷. Цей підхід відповідає сучасним дидактичним вимогам і тенденціям психолого–педагогічної і медичної наук. Авторська методика Людмили Шелестової впроваджується в практику дошкільного виховання з 1998 року. Вона має гриф – Рекомендовано Міністерством освіти і науки України, позитивні рецензії Київського міського інституту підвищення кваліфікації педагогічних кадрів та Інституту підвищення кваліфікації педагогічних кадрів Київської області, науковців Інституту проблем виховання АПН України.

У м. Біла Церква Київської області у 2005 році розпочали впровадження даної методики чотири дошкільні навчальні заклади (ДНЗ № 30, № 35, № 29, № 6), які здійснювали співпрацю з Інститутом проблем виховання НАПН України з проблеми «Збагачення картини світу дошкільників у процесі читання» (науковий керівник кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник лабораторії Л. В. Шелестова). На даний час методика впроваджується в 30 дошкільних навчальних закладах міста. Педагогічними працівниками дошкільних навчальних закладів під керівництвом Л. В. Шелестової розроблено посібники «Розвивальне читання для дошкільнят: планування роботи, рекомендації» та «Розвивальне читання для дошкільнят: конспекти занять, дидактичні ігри», які схвалено науково-методичною радою Київського обласного інституту післядипломної освіти.

У дошкільній педагогіці доведено: навчати дітей треба в ігровій формі. Проте на практиці так буває не завжди. Тільки-но малюкові виповниться п'ять-шість років, ми відразу пропонуємо йому засвоїти «серйозну» науку: літери, склади, слова, речення. Ігрові завдання використовують

²⁵⁶ Шелестова Л. В. Вплив методики навчання на особистісний розвиток дошкільника (порівняльний аналіз методик навчання). Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. пр. Мін-во освіти і науки України, АПН України, Інститут проблем виховання. Київ: [б. в.], 2008. Вип. 12, Кн. 1. С. 192-202. Бібліогр.: с. 202 (7 назв).

²⁵⁷ Шелестова Л. В. Вчимося читати. Навчально-розвивальний посібник для старших дошкільників. К.: Фенікс, 2006. 264 с.

нечасто. Дитина не встигає отямитися, а від неї вже вимагають високого темпу читання. Чи правильно це? Чи завжди малята легко та із задоволенням виконують такі завдання? Певна річ, що ні. Не всі діти легко засвоюють абстракції – літери та звуки. У більшості з них переважає конкретно-образне мислення, тому досить важко дається запам'ятовування зображень літер, поєднування їх у склади тощо²⁵⁸.

На основі всіх цих міркувань Л. В. Шелестова спробувала знайти оптимальні шляхи поєднання процесів розвитку дітей (інтелектуального, мовленнєвого, чуттєвої сфери, сенсорики, моторики тощо) і задоволення їхніх вікових потреб, з одного боку, та навчання читати – з другого. При цьому мала на меті не досягнення високої техніки, а формування позитивної мотивації цієї діяльності, емоційного задоволення від процесу читання.

Для батьків і педагогів питання «Коли починати навчати дітей читання?» – завжди було і лишається дискусійним. Згідно зі стандартами дошкільної освіти (Базовим компонентом дошкільної освіти в Україні), навчання читання дітей такого віку не є обов'язковим. Малюк має знати лише алфавітні назви літер. Виникає запитання: з якою метою дошкільняті треба вчити ці назви?

Малюк – це творча, діяльна особистість, яка прагне будь-яке отримане знання реалізувати на практиці. У цій ситуації вимога знати літери і не вчитися читати є дивною і нелогічною. Однак, в чотирирічному віці у дитини зростає інтерес до пізнання світу, зокрема, й до пізнання літер, читання книжок. Тому, думається мені, не підтримувати пізнавальні потреби дошкільника в навчанні читанню так само не виправдані для дорослих, як і надмірне прискорення, тобто фальстарт цього процесу.

Не зайвим буде нагадати, що попри офіційну заборону проводити тестування майбутніх першачків під час прийому до школи, у реальному житті вони існують (про це писав «Голос України» у матеріалі «Підготовка дитини до школи: як усунути суперечності?» від 26. 02. 2016 р., № 37). Якщо у дитини під час прийому до школи не сформовані елементарні навички читання, вона потрапить у стресову ситуацію. Окрім того, серед викладачів початкової школи існує думка, що якщо дитина не читає, то в 1 класі їй буде дуже складно розпочинати навчання.

На основі цих міркувань, варто ще в садочку задовольнити потреби дитини у пізнанні та ознайомленні з літерами, а також у поступовому, без поспіху і надмірного навантаження, опануванні навичок читання складів та слів. Краще, якщо цим опікуватимуться вихователі дошкільних закладів, які можуть робити це професійно, використовуючи напрацювання науковців. На це і спрямована авторська методика «Розвивальне читання».

Вона передбачає науково обґрунтоване залучення до читання дітей дошкільного віку й базується на психолого-педагогічних даних про сенситивність (чутливість) та інші потенційні можливості дошкільного віку. Метою методики є формування елементарних навичок читання у дітей дошкільного віку, а також збагачення в малюків словникового запасу та уявлень про довкілля, розвиток мислення, сприйняття, уяви, дрібної моторики, навичок різних видів продуктивної діяльності.

Методику покладено в основу робочого зошита «Вчимося читати», який складається з двох частин: за першою діти вчать читати склади і слова, за другою – слова, словосполучення, речення та коротенькі, на 4 рядки, тексти. Кожна частина посібника є логічно вибудованою системою навчально-розвивальних завдань. У них спочатку акцентується увага на тих видах діяльності, які подобаються дітям і які вони легко виконують, а потім – уже на самому читанні. Це дає змогу дитині опанувати навички читання у власному темпі, рухаючись від простого до складного.

Навчання проходить у формі гри. Так, для вивчення однієї літери малюкам пропонується 5-6 завдань із використанням різних видів діяльності (малювання, ліплення, вирізання, співи, рухливі вправи), які покликані урізноманітнити їхню діяльність, здивувати та порадувати. Формування навичок читання пропонується здійснювати із залученням природного та

²⁵⁸ Шелестова Л. В. Навчаємо читання: Яку методику обрати? Дошкільне виховання. 2009. № 4. С. 18-20.

ілюстративного матеріалу, що дає можливість поєднувати у пізнавальній діяльності асоціативно-образне і логічне мислення.

«Діти граються, малюють, вирізають і непомітно для себе опановують навички читання. Одним із вагомих надбань методики «Розвивальне читання» є увага не лише до технічної сторони процесу читання, а й до реалізації його виховних та розвивальних можливостей, спрямування інтересу дітей до пізнання, підвищення мотивації; емоційний та соціальний розвиток дошкільнят. Вирішенню цих завдань сприяє сучасний зміст читання»²⁵⁹.

Обидві частини книги виконують подвійну функцію: робочого зошита для дітей і посібника для дорослих з організації та методики навчання. Вони адресовані одночасно вихователям та батькам, які мають узгоджувати свої дії та уникати суперечностей та помилок у навчанні дітей. Так дорослі поступово, без перевтоми і перенавантаження, навчатимуть дитину читати і сприятимуть її розвитку. А малюк пізнає цікавий світ книги й уникне стресів під час прийому до школи.

Дослідження показують: найкраще починати навчати дітей читання з чотирьох-п'яти років (хоч у багатьох випадках можна розпочинати з трьох і навіть з двох років). Оскільки природним вважається прагнення дитини до пізнання, для кожної дитини цей вік визначається індивідуально, залежно від її загального розвитку, умов життя, оточення, інтересів сім'ї тощо. У випадку раннього навчання дітей читання, автор загальну тривалість заняття рекомендує обмежувати 5-10 хвилинами (залежно від індивідуальних особливостей малюка).

Методика навчання читання Л. В. Шелестової «Розвивальне читання» – це навчання читанню в ігровій формі в процесі різних видів діяльності на основі складового принципу. Автор визначив мету і завдання, які на перший план висувають не оволодіння навичками читання, а розвиток дитини і пізнавальної сфери зокрема. *Мета:*

- вчити дітей читати без навантаження;
- сприяти загальному розвитку дитини: інтелекту, мовлення, дрібної моторики, словникового запасу, уявлення про навколишній світ;
- формування позитивної мотивації цієї діяльності, емоційного задоволення від процесу читання;
- поєднувати процеси розвитку дітей і задоволення їхніх вікових потреб.

Завдання: 1. Засвоїти ази читання, виконуючи запропоновані ігрові завдання, доступні та цікаві дітям (з використанням олівця, ножиць, завдання, що передбачають маніпулювання предметами, з використанням голосу, пересування в просторі, а також поєднання різних видів робіт). 2. Розширювати знання про навколишній світ, удосконалювати навички різних видів діяльності (малювання, ліплення, вирізання, конструювання тощо), поєднувати логічне та асоціативно образне мислення дитини у сприйнятті нового. 3. Дотримуватись принципу максимальної різноманітності.

Аналізуючи відгуки вихователів, педагогів, науковців на сайті автора робимо висновок, що однією з кращих методик навчання читання дошкільнят, яка уже протягом 15 років використовується у дошкільних навчальних закладах України, є методика Людмили Шелестової – кандидата педагогічних наук, старшого наукового співробітника Інституту проблем виховання НАПН України. Методика передбачає використання спеціального посібника, що виконує подвійну функцію: робочий зошит для дітей і посібник для дорослих з питань організації та методики навчання²⁶⁰.

Для вивчення однієї букви дітям пропонується 5-6 завдань в логічній послідовності – поступово за певним алгоритмом від простого до складного, що виокремлюються в наступні етапи.

Відповідно до вимог Базового компоненту дошкільної освіти важливою умовою ефективності дошкільного виховання є єдність виховного процесу з розвитком дитини, що

²⁵⁹ Шелестова Л. В. Навчання читання: розвивальні та виховні можливості. Вихователь-методист дошкільного закл. 2014. № 2. С. 20-26: фотогр.

²⁶⁰ Шелестова Л. Не лише навчати, а й розвивати!: методика «Розвивальне навчання». Початкова освіта. 2012. Березень (№ 11). С. 6-9.

полягає в орієнтації на особистість, на її вікові й індивідуальні особливості, у підтримці пізнавальної сфери. Пізнавальний розвиток дитини є одним із важливих чинників становлення особистості в дошкільному дитинстві. Рівень розвитку мовлення визначає рівень сформованості соціальних і інтелектуальних досягнень малюка, його потреб та інтересів, знань, умінь і навичок.

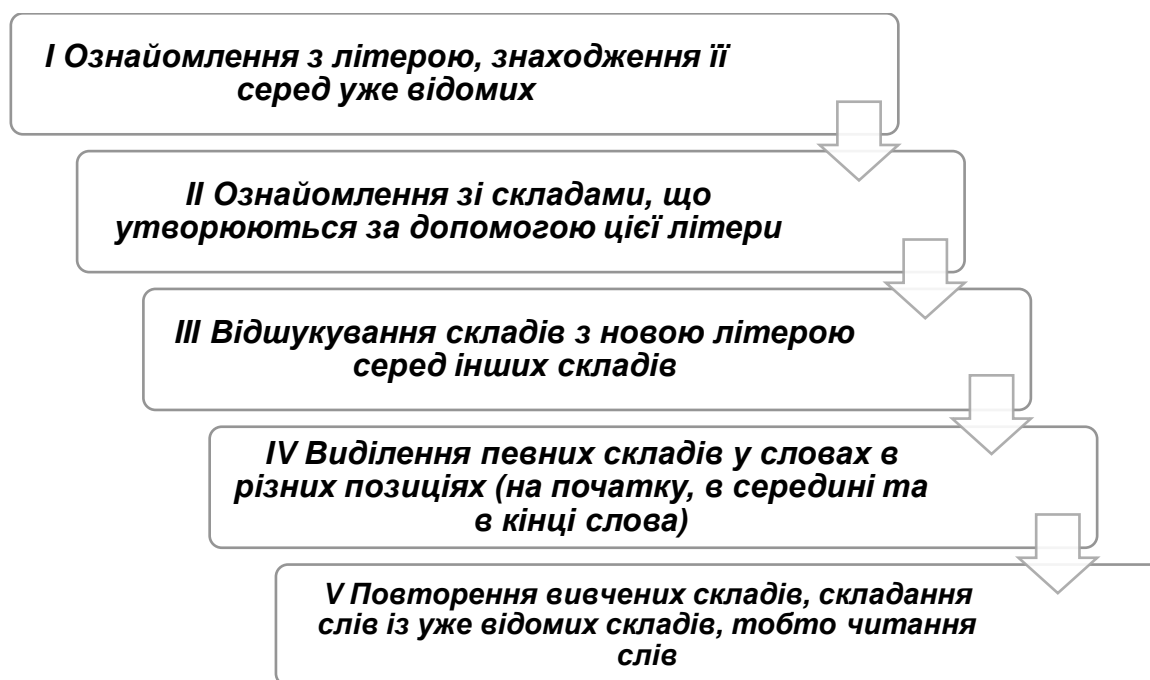

Рис. 1. Етапи вивчення кожної букви

Навчаючи дітей дошкільного віку читання за авторською методикою Л. Шелестової «Розвивальне читання», розвиток малят (інтелектуальний, мовленнєвий, чуттєвої сфери, сенсорики, моторики тощо) поєднується із задоволенням їхніх потреб та інтересів, а отже, викликає позитивні емоції. Перед дітьми не ставиться завдання якнайшвидше оволодіти технікою читання, а завдання вихователя – викликати позитивні емоції, радісний настрій, бажання виконувати ігрові вправи та завдання. Діти виконують пізнавальні завдання, використовуючи різні види діяльності (малювання, ліплення, конструювання, аплікація, співи, танці). Саме цей підхід до формування пізнавальної активності дошкільнят, бажання дітей вчитися читати і пізнавати нове як під час виконання ігрових завдань, так і через майбутнє вміння читання, склало основу для мого майбутнього дослідження впливу методу і її можливості для розвитку пізнавальної активності дітей.

За допомогою навчально-розвивального посібника Л. Шелестової «Вчимося читати» (має гриф «Схвалено Міністерством освіти і науки України») діти легко та із задоволенням навчаються читати. Ігрові вправи зацікавлюють дітей яскравими малюнками, на яких зображені привабливі та кумедні тваринки, метушливі птахи, усміхнені діти та безліч різних кольорових предметів, які захоплюють веселими барвами й казковими сюжетами.

Запропоновані завдання діти виконують природно, невимушено, з цікавістю та бажанням досягти результату. Ігрові ситуації, загадковість сюжету спонукають дитину до дії, вселяють оптимізм, позитивні емоції, впевненість у собі. Вдало підібрані завдання розширюють знання дітей про навколишній світ, розвивають логічне мислення, збагачують активний і пасивний словник малят, розвивають фонематичний слух, мовленнєве дихання, дрібну моторику, пам'ять, увагу. Граючись, діти закріплюють знання про кольори та їх відтінки, предмети побуту, вчать класифікувати предмети, систематизувати й аналізувати, робити прості узагальнення.

Щоб краще ознайомити дітей із буквами та складами, педагоги долучають їх до виготовлення ігрового матеріалу. Діти з радістю вирізають і наклеюють склади на «листочки», «фрукти» тощо. У процесі ігор із буквами та складами діти постійно повторюють їх,

конструюють слова, вигадують скоромовки на потрібний склад, підбирають до слів рими, придумують цікаву історію, яка завершується читанням.

У процесі навчання дітей читання вирішуються певні завдання, відповідно до яких, педагоги чи батьки ставлять за мету:

- викликати у дітей інтерес до читання через розвивальні завдання, вправи, ігрові ситуації;
- задоволення потреб малечі у виборі виду діяльності;
- ознайомити їх із буквами і навчити читати склади та слова;
- сприяти розвитку дітей в декількох напрямках (інтелектуальному, мовленнєвому, чуттєвої сфери, сенсорики, моторики тощо).

Зміст же завдань, що вирішуються в процесі навчання читанню дітей-дошкільників за авторською методикою, досить глибокий і продуманий.

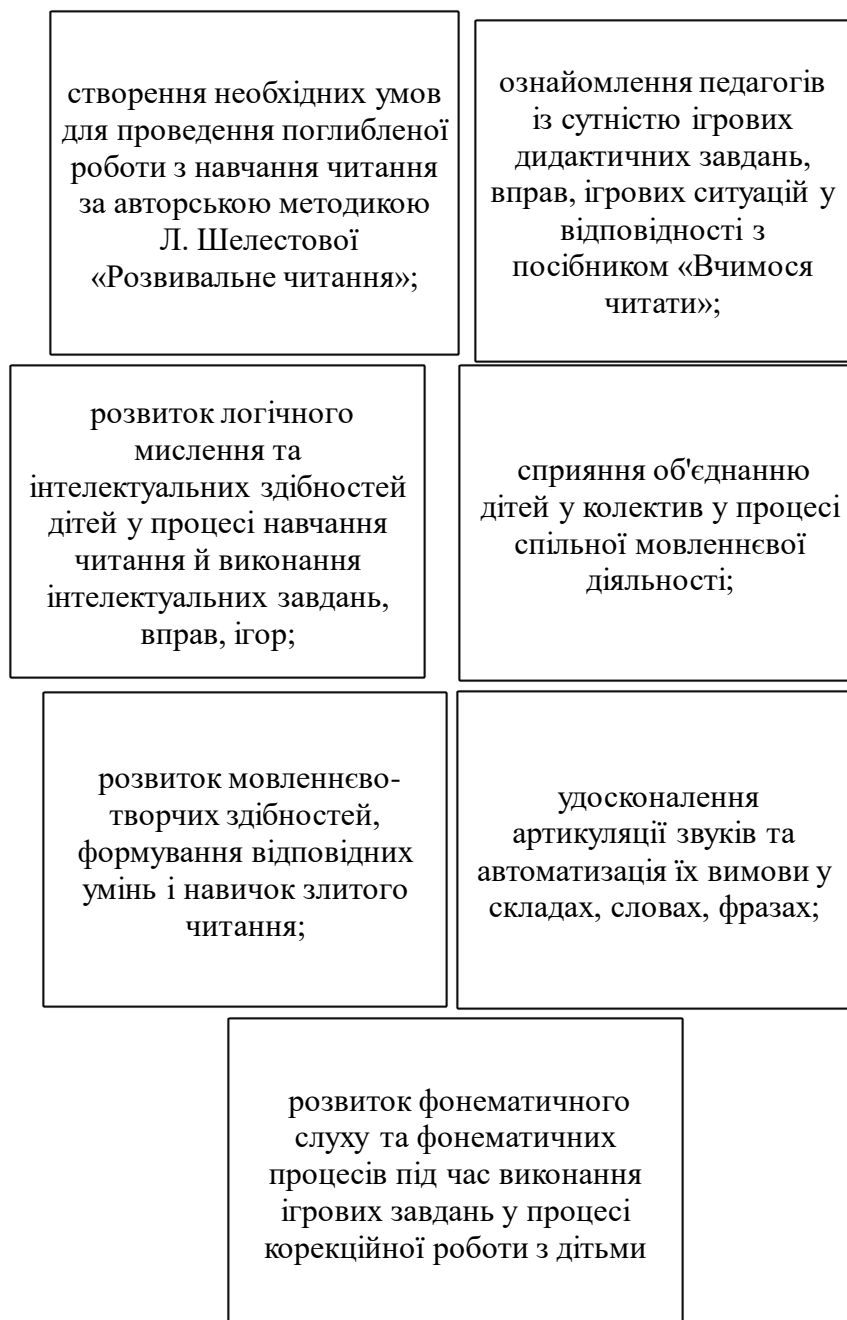

Рис. 2. Завдання, що вирішуються в процесі навчання читанню

Автор визначила певний і алгоритм оволодіння навичками читання, який представлений нами у схемі (Рис. 3).

Програмовий матеріал розподіляється у кожній віковій групі згідно з орієнтовною тематикою занять та зі змістом посібника Л. Шелестової «Вчимося читати» (частина 1). Автором рекомендовано проводити 1 заняття на тиждень. Тривалість занять у середній групі – 20-25 хв, у старшій – 25-30 хв.

Структура індивідуальних, групових і корекційних занять ґрунтується на послідовному оволодінні уміннями та навичками, визначається поставленими завданнями і тривалістю дитячої працездатності, зумовленої віковими й індивідуальними особливостями дошкільників. Саме від цього залежить ефективність навчально-пізнавальної діяльності з мовленнєвого розвитку. Така організована діяльність включає серію інтегрованих, комплексних, комбінованих, сюжетних, бінарних занять та ігор-подорожей, мандрівок.

Рис. 3. Алгоритм оволодіння навичками читання

Організація та проведення навчально-пізнавальної діяльності за даною методикою передбачає дотримання принципів доступності, варіативності, новизни, практичності, що знаходять відображення в наступних положеннях.

Зміст положень принципів навчання читання за навчально-розвивальним посібником Л. Шелестової визначений через наступні функції:

- відхід від жорстко регламентованого навчання за шкільним типом – фронтальних занять, вербальних методів передачі знань і формування відповідних навичок тощо;
- використання інноваційних різноманітних, специфічних для цього віку, видів діяльності (малювання, ліплення, аплікація, конструювання, співання тощо);
- поєднання змісту діяльності на заняттях із буденним життям дитини;
- активізація мислення та уяви дитини, її пошукової діяльності;
- забезпечення рухової активності дітей під час занять;
- використання різноманітних ігрових прийомів та іграшок;

- створення для дитини ситуацій емоційної привабливості пізнавальної діяльності;
- створення умов для вільного спілкування дітей один з одним та з вихователем у процесі пізнавальної діяльності;
- заохочення та поважне ставлення до пізнавальної ініціативи дитини – її запитань, розмірковувань, суджень;
- забезпечення кожній дитині комфортного самопочуття на занятті, створення для неї ситуації успіху.

Засвоївши зміст навчально-розвивального посібника «Вчимося читати. 1 частина», діти навчаються:

- 1) викладати букви з природного чи штучного матеріалу;
- 2) знаходити зображення букв на картках, які знаходяться у різних місцях кімнати;
- 3) знаходити та виділяти названі букви у складах і словах;
- 4) виділяти склади з названою буквою;
- 5) конструювати склади та слова;
- б) читати склади, слова, речення, короткі тексти.

Окрім того, передбачається вдосконалення правильної звуковимови в дітей, що досягається розвитком як дрібної моторики рук, так і завданнями посібника.

Дана методика навчання читання базується на принципі «читання по складах», підпорядкована завдання загального розвитку дитини. Орієнтація методики Л. Шелестової на формування позитивної мотивації до пізнання загалом та до процесу читання зокрема приваблює мене як вихователя в першу чергу, оскільки відомо, що діти з захопленням починають читати, а потім, як правило, цей процес їм набридає.

Розкриємо і проаналізуємо основні положення змісту методики Л. Шелестової²⁶¹.

1. Навчання читання по складах.

«Відомо, що склад – найменша фонетично закінчена одиниця мовлення. Проте дітям, зазвичай, буває важко утворити склади з вивчених літер. Тому доцільно навчати малюка називати одразу склад, а не окремі літери, які він містить.

Такий підхід допомагає автоматично усунути проблеми переходу від літери до складу. А як ще можна зарадити тому, щоб у дошкільнят не виникало труднощів та ускладнень? Про це наступне положення методики.»

2. Проведення занять в ігровій формі.

«Оскільки гра – природна потреба дошкільнят, основна діяльність, яка викликає в них незмінний інтерес і захоплення». Так, під час занять із малюками пропонуємо різноманітні ігри, наприклад: «Виріж листочки з буквою Е і наклеї на намальоване дерево», «Разом із песиками проспівай пісеньку голосного звука «У», «Виклади із яблук букву А».

«Для проведення таких занять треба заздалегідь підготувати необхідні дидактичні матеріали. Оскільки мислення в дошкільнят наочно-образне, ці матеріали мають складатися не лише з абстракцій (графічних зображень звуків – літер), а й із зображень конкретних предметів, на яких написано літери й склади.

Використання наочно-образного матеріалу допомагає дітям краще засвоїти абстрактні поняття, вони залюбки відшукують «горішки для білочки», приклеюють «листочки» на намальоване дерево, складають половинки квадратів тощо.

Під час виконання завдань акцентуємо увагу дітей не на вивченні літер і складів, а на конкретному виді діяльності – вирізанні, склеюванні, знаходженні потрібних предметів, карток тощо. А літери й склади засвоюються підсвідомо, без натиску і перевантаження».

3. Використання різноманітних видів діяльності.

²⁶¹ Шелестова Л. Не лише навчати, а й розвивати!: методика «Розвивальне навчання». Початкова освіта. 2012. Березень (№ 11). С. 6-9.

К. Ушинський звертає увагу на те, що заняття слід проводити, використовуючи принцип інтеграції (не називаючи цього терміну): стверджує що чим менша дитина, тим менше здатна до одноманітної діяльності, а коли заняття різноманітні, малюк може працювати досить довго²⁶².

Цю особливість дошкільного віку – інтерес малят до різноманітних видів діяльності, з одного боку, а з другого – їх нездатність довго зосереджуватися на одному з них, взяла до уваги і автор Людмила Шелестова. Вона розробила систему завдань для вивчення кожної літери, що передбачає використання різних, доступних дітям цього віку, видів діяльності: малювання, вирізання, співи, танці, конструювання, виготовлення аплікацій, знаходження предметів у приміщенні, пересування у просторі, рольове перевтілення. Виконання таких ігрових завдань забезпечує роботу різних аналізаторів (зору, слуху, дотику) у поєднанні з руховими діями.

4. Застосування диференційованого підходу.

При навчанні дітей потрібно враховувати психологічні особливості типологічних груп дітей (за ознаками типу нервової діяльності, темпераменту) та їхні індивідуальні особливості, фізичний і психічний стан, уподобання, інтереси, бажання. Доцільним є варіювання кількості завдань, місця та темпу їх виконання залежно від індивідуальних особливостей дитини.

Автор наголошує, що на заняттях з читання малюк має почуватися комфортно. Так, залежно від індивідуальних особливостей дитини, варіюється кількість завдань, місце й темп їх виконання:

- Можна дозволити дитині виконувати завдання не за столом, а сидячи на підлозі (на килимку) чи в якомусь іншому місці кімнати.
- Якщо дитина непосидюча, варто збільшити для неї кількість рухливих завдань.
- Якщо малюкові подобається фарбувати, варто дозволити йому розфарбувати всі деталі малюнка, а не лише ті, що передбачені завданням.
- Якщо дитина повільна, не слід форсувати виконання завдань – це тільки зашкодить справі. Нехай просувається властивим їй темпом.
- Не варто докоряти малюкові, якщо він чогось не зрозумів чи виконав завдання неправильно. Нехай спробує ще раз або виконає іншу подібну вправу.
- Такий підхід зумовлений метою діяльності: сприяти загальному розвитку дітей, дати їм позитивні емоції та прищепити інтерес до читання.

5. Відповідність змісту завдань пізнавальним запитам дітей.

Зміст завдань добрався автором відповідно до сфер життєдіяльності дитини, передбачених Базовим компонентом дошкільної освіти в Україні, що розширює уявлення дітей про навколишній світ. Причому малюнки об'єктів пізнання знайомих з досвіду життя дитини вдало межують з невідомими для них, що дозволяє дитині закріпити набуті знання і отримати нові.

Автор наголошує, що «ознайомлення з літерами та складами доцільно проводити одночасно з ознайомленням з основними геометричними фігурами, кольорами, предметами та явищами навколишньої дійсності, власними фізичними та психічними ознаками тощо»²⁶³.

Тобто, не механічне навчання читанню, а можливість загального розвитку дитини підкупив не одного прихильника методики. Пізнавальні потреби у дошкільному віці закладають основу охоти до навчання і розвитку в майбутньому: бажання досліджувати, узнавати, міркувати, цікавитися тощо. А загалом читання сприяє розширенню мовного фонду, окоміру дошкільнят, формує чітке уявлення про довкілля.

6. Використання спеціальної техніки навчання читання.

«Вивчення кожної літери здійснюється за усталеним алгоритмом:

1. Ознайомлення з літерою, знаходження її серед відомих;
2. Ознайомлення зі складами, що утворюються за допомогою цієї літери;
3. Знаходження складу з новою літерою серед інших складів;

²⁶² Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки: Навч. посіб. / За заг. ред. З.Н. Борисової. К.: Вища шк., 2004. 511 с.

²⁶³ Шелестова Л. Не лише навчати, а й розвивати!: методика «Розвивальне навчання». Початкова освіта. 2012. Березень (№ 11). С. 6-9.

4. Знаходження складу з новою літерою в словах;
5. Конструювання слів із нових складів та читання слів».

Аналізуючи зміст навчально-ігрового матеріалу, з впевненістю можна відмітити, що він повністю відповідає пізнавальним потребам та інтересам дошкільників. Оскільки, ігрові вправи зацікавлюють дітей яскравими малюнками, на яких зображені привабливі кольорові тваринки, метушливі птахи, усміхнені діти та безліч різних яскравих предметів, які захоплюють насиченими барвами й казковими сюжетами.

Запропоновані ж завдання діти виконують природно, невимушено, з цікавістю та бажанням досягти результату, тренуючи вольові зусилля. Ігрові ситуації, загадковість сюжету спонукають дитину до активної дії, бо уселяють оптимізм, позитивні емоції, упевненість у своїх силах. А вдало підібрані завдання відповідають віковим особливостям дітей – розширюють знання про навколишній світ, розвивають логічне мислення, збагачують активний і пасивний словник малят, сприяють розвитку фонематичного слуху, мовленнєвого дихання, дрібної моторики, пам'яті, уваги тощо. Граючись, діти закріплюють знання про кольори та їх відтінки, геометричні фігури, предмети побуту, одягу, взяття, вчать класифікувати предмети, систематизувати й аналізувати, робити прості узагальнення.

Щоб краще ознайомити дітей із буквами та складами, педагоги долучають їх до виготовлення ігрового матеріалу. Діти з радістю вирізають і наклеюють склади на «рибки», «фігури», «яблучка» тощо. У процесі ігор із буквами та складами діти постійно повторюють їх, конструюють слова, вигадують чистомовки на потрібний склад, добирають до слів рими, придумують цікаву історію, яка завершується читанням. Такий підхід, на мою думку, дуже вдалий, оскільки забезпечує поступове непомітне для дитини засвоєння складного абстрактного матеріалу.

Над проблемою швидкого та ефективного навчання дошкільнят читання працювало багато науковців, і значним досягненням у цьому є навчання читання по складах. Методика, розроблена автором Л. В. Шелестовою, також базується на цьому ж принципі. І водночас вона підпорядкована завданню загального розвитку дитини – гармонії повноцінного фізичного і психічного розвитку особистості.

Підвищення ефективності навчання і розвитку завжди привертало увагу педагогів-практиків. А в теперішній час випереджального розвитку всіх процесів життєдіяльності дітей набуває нового значення і сенсу. Сьогодні розуміння того, що повноцінний розвиток особистості відбувається тільки при досягненні гармонії повноцінного фізичного і психічного розвитку дитини, а значить від того, які умови створені в дитинстві, залежить майбутнє людини.

В останній час помічається зниження кількості читаючих людей, все менше читають книжки і для своїх дітей батьки. Інтерес до пізнання засобами читання згасає і ця проблема корінням сягає дитинства. Чи буде дитина із захопленням читати книжки певною мірою залежить від умов підтримки пізнавальних інтересів в дошкільному віці.

Тому, потрібно сприяти виробленню навички читання у дітей і бажанню самостійного ознайомлення з творами і не заради самого процесу, а головним чином тому, що книга є одним із основним і нічим незамінним засобом духовно-морального виховання. Оскільки важливим для майбутнього бажання читати і успішного навчання є те як дитина почуває себе при ознайомленні з навичками читання на перших етапах, доцільно зробити цей процес легким, цікавим і природнім.

Чим більше дитина грається, чим різноманітніші її ігри, тим краще вона розвивається, тим більшого досвіду набуває. Тому використання ігрових прийомів як в дошкільному закладі, так і вдома під час ознайомлення з буквами важлива умова успішного розвитку дитини. Навчання, що приносить радість – головна мета методики Шелестової. Бути поруч біля дитини, радіти разом з нею, підтримувати і допомагати – завдання дорослого, який піклується про те, щоб дитина була щаслива.

Література

1. Артемова Л. В. Щоб дитина хотіла і вміла вчитися. *Дошкільне виховання*. 2000. № 5. С. 6-7.
2. Базовий компонент дошкільної освіти України / авт. кол-в: А. М. Богуш, Г. В. Беленька та ін. К.: Видавництво, 2012. 26 с.
3. Дичківська І. М. Розвивати інтелектуальну обдарованість. Технології раннього навчання Глена Домана. *Палітра педагога*. 2004. № 2. С. 7-10.
4. Зрожевська Алла. Грамота для дошкільнят: організація навчального процесу. *Дошкільне виховання*. 2013. – № 6. – С. 14-19.
5. Ліщук В. Говорити і читати – одночасно / відп. за вип. книг сер. "Материнська школа" Д. С. Ліщук; передмова М. Ф. Слабошпицький. Вид. 6-те. Чернівці: Золоті литаври, 2006.
6. Пізнавальний потенціал дошкільника. Вивчення та розвиток: метод. матеріали для працівників дошкільних навч. закл. і батьків / Т. Г. Шах, М. І. Лукашук, Л. В. Шпирковська, О. В. Чегус. 2008. № 1. С. 42-52; № 2. С. 27-29.
7. Сухомлинський В. О. Твори в 5-ти т. К., 1997. Т. 2. С. 467.
8. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки: Навч. посіб. / За заг. ред. З. Н. Борисової. К.: Вища шк., 2004. 511 с.
9. Шелестова Л. В. Вплив методики навчання на особистісний розвиток дошкільника (порівняльний аналіз методик навчання). *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. пр. Мін-во освіти і науки України, АПН України, Інститут проблем виховання*. Київ: [б. в.], 2008. Вип. 12, Кн. 1. С. 192-202. Бібліогр.: с. 202 (7 назв).
10. Шелестова Л. В. Вчимося читати. Навчально-розвивальний посібник для старших дошкільників. К.: Фенікс, 2006. 264 с.
11. Шелестова Л. В. Навчаємо читання: Яку методику обрати? *Дошкільне виховання*. 2009. № 4. С. 18-20.
12. Шелестова Л. В. Навчання читання: розвивальні та виховні можливості. *Вихователь-методист дошкільного закл.* 2014. № 2. С. 20-26: фотогр.
13. Шелестова Л. Не лише навчати, а й розвивати!: методика «Розвивальне навчання». *Початкова освіта*. 2012. Березень (№ 11). С. 6-9.
14. Бабаева Т. И. Повышение эффективности подготовки детей к школе в детском саду. *Сб. науч. Трудов. Совершенствование подготовки детей к школе в детском саду*. Л.: ЛГПИ, 2010. С. 40-51.
15. Кондратенко Т. Д., Котырло В. К., Ладывир С. А. Обучение старших дошкольников. К.: Рад. школа, 1986. 152 с.

